

احزاب سیاسی

و خط‌مشی‌های اقتصادی - اجتماعی

تألیف

عبدالحمید شمس

عضو هیأت علمی مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

شماره مسلسل ۹۰۴۵

شماره انتشار ۳۸۱۵

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه : شمس، عبدالحمید، ۱۳۳۰-
 عنوان و نام پدیدآور : احزاب سیاسی و خط‌مشی‌های اقتصادی-اجتماعی / تألیف عبدالحمید شمس.
 مشخصات نشر : تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری : ۳۰۲ ص.
 فروست : انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۸۱۵.
 شابک : 978-964-03-7011-7
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : حزب‌های سیاسی--ایران--تاریخ--قرن ۱۴
 موضوع : حزب‌های سیاسی--ایران--امور مالی
 موضوع : گروه‌های چپ--ایران--تاریخ
 موضوع : چپ و راست (علوم سیاسی)--ایران
 موضوع : ایران--تاریخ--پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷--جناح‌های سیاسی
 موضوع : ایران--تاریخ--جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸--جناح‌های سیاسی
 شناسه افزوده : دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
 رده‌بندی کنگره : DSR ۱۳۹۶ الف۸ش/۱۴۹۹
 رده‌بندی دیویی : ۹۵۵/۰۸۰۴۵۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۶۲۴۵۵۱

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

ISBN:978-964-03-7011-7

9 789640 370117

عنوان: احزاب سیاسی و خط‌مشی‌های اقتصادی-اجتماعی
 تألیف: دکتر عبدالحمید شمس
 ویرایش ادبی: فرشاد رضوان
 نوبت چاپ: اول
 تاریخ انتشار: ۱۳۹۶
 شمارگان: ۵۰۰ نسخه
 ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
 چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۲۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
 پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
 پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

مقدمه عمومی.....	ز
قسمت نخست: پیشینه و مبانی نظری احزاب سیاسی.....	۱
فصل نخست: مفهوم و پیشینه تاریخی شکل‌گیری احزاب چپ و راست.....	۳
بخش ۱. مفهوم حزب.....	۴
مبحث ۱. چهار معیار وجودی حزب.....	۴
مبحث ۲. تحلیل چهار ویژگی.....	۵
مبحث ۳. تعریف‌ها.....	۶
بخش ۲. تقسیم‌بندی احزاب.....	۷
مبحث ۱. احزاب زائیده انتخابات.....	۸
گفتار ۱. احزاب خواص.....	۸
گفتار ۲. احزاب توده‌ای.....	۹
گفتار ۳. احزاب گرایش‌ی، احزاب بدون پارتیزان.....	۱۰
مبحث ۲. احزاب زائیده از بیرون.....	۱۲
گفتار ۱. احزاب زائیده سازمان‌های غیردولتی و گروه‌های فشار.....	۱۲
گفتار ۲. احزاب دولت ساخته.....	۱۳
بند ۱. نظام‌های اقتدارگرا و ساخت احزاب در داخل.....	۱۳
بند ۲. نظام‌های ایدئولوژیک و ساخت احزاب اقماری در خارج.....	۱۴
مبحث ۳. ائتلاف و پیدایش کارتل‌های حزبی.....	۱۵
مبحث ۴. احزاب قومی.....	۱۹
مبحث ۵. احزاب مذهبی.....	۲۰
گفتار ۱. احزاب مذهبی اصلاح‌طلب.....	۲۱
گفتار ۲. احزاب مذهبی بنیادگرا.....	۲۲
مبحث ۶. احزاب در کشورهای جهان سوم و چهارم.....	۲۲
بخش ۳. احزاب چپ و راست در نیم‌دایره سیاسی.....	۲۳

مبحث مقدماتی. توضیحی درباره نیم‌دایره سیاسی.....	۲۳
مبحث ۱. تحلیلی بر نیروهای چپ و راست.....	۲۶
مبحث ۲. مقایسه چپ و راست کشورهای غربی و اسلامی.....	۳۱
مبحث ۳. جناح‌های راست و چپ درون حزبی.....	۳۲
پی‌گفتار فصل.....	۳۵
فصل دوم. نگاهی به پیشینه احزاب سیاسی در ایران.....	۳۷
بخش ۱. دوره نخست، مشروطه و شکل‌گیری نخستین احزاب در ایران.....	۳۸
بند ۱. مجلس دوم مشروطه و شکل‌گیری احزاب خواص و توده‌ای.....	۳۹
بند ۲. احزاب در دوره‌های سوم و چهارم مجلس شورای ملی.....	۴۰
بند ۳. انتخابات مجلس پنجم و پیدایش اولین «حزب دولت ساخته».....	۴۳
بخش ۲. دوره دوم تحزب در ایران.....	۴۴
مبحث ۱. احزاب سوسیالیستی و کمونیستی.....	۴۵
گفتار ۱. حزب توده.....	۴۵
بند ۱. چکیده فعالیت‌ها حزب.....	۴۵
بند ۲. اصول تشکیلاتی و سازمان‌دهی حزب توده.....	۴۸
گفتار ۲. تشکل‌های دیگر چپ.....	۵۰
بند ۱. فداییان خلق.....	۵۰
بند ۲. سازمان چریک‌های فدایی خلق، بعد از سال ۱۳۵۴.....	۵۲
مبحث ۲. احزاب میانه‌رو و راست.....	۵۵
گفتار ۱. ایجاد حزب «خاص- دولت ساخته» دموکرات.....	۵۶
بند ۱. شکل‌گیری و گسترش حزب دموکرات.....	۵۶
بند ۲. اهداف و دیدگاه‌های اجتماعی حزب دموکرات.....	۵۷
بند ۳. دلایل صعود و سقوط حزب دموکرات.....	۵۹
گفتار ۲. جبهه ملی.....	۵۹
بند ۱. جبهه ملی نخست، کارتلی برای مقابله با حزب توده.....	۶۰
بند ۲. جبهه ملی دوم و سوم.....	۶۲
بند ۳. جبهه ملی چهارم.....	۶۴
گفتار ۳. حزب پان‌ایرانیست.....	۶۴
بند ۱. چگونگی شکل‌گیری حزب.....	۶۴

بند ۲. مبانی اعتقادی و دیدگاه‌های حزب.....	۶۵
بند ۳. انشعاب‌های درون‌حزبی.....	۶۶
بند ۴. پان ایرانیست‌ها و کارکرد دوگانه.....	۶۷
گفتار ۴. جمعیت فداییان اسلام و حرکت‌های مسلحانه.....	۶۹
بند ۱. مبانی فکری و اعتقادی.....	۶۹
بند ۲. عملکرد فداییان اسلام در سال‌های پیش از انقلاب.....	۷۰
بند ۳. تشکیلات فداییان اسلام.....	۷۰
گفتار ۵. عصر احزاب دولت ساخته.....	۷۲
بند ۱. ایجاد نظام دوحزبی.....	۷۳
بند ۲. ایجاد حزب رستاخیز.....	۷۴
بخش سوم. انقلاب و شروع دور سوم از فعالیت نهادهای سیاسی.....	۷۵
گفتار ۱. سال‌های اولیه انقلاب و بی‌ثباتی قدرت.....	۷۶
بند ۱. تشکل‌های چپ.....	۷۶
بند ۲. تشکل‌های اسلامی مرتبط با خط امام.....	۷۷
بند ۳. تشکل‌های ملی‌گرا و «ملی- مذهبی».....	۸۰
گفتار ۲. دوره حذف، زایش و انشعاب احزاب (از دهه ۶۰ تا ۷۶).....	۸۲
بند ۱. نگاهی کلی به جریان‌های چپ و راست از مجلس سوم تا مجلس ششم.....	۸۳
بند ۲. طیف راست و سیادت روبه‌رشد تکنوکراسی.....	۸۴
بند ۳. پیدایش تحول در طیف چپ.....	۸۷
گفتار ۳. جبهه دوم خرداد، احیاء نیروهای خط امام.....	۸۸
بند ۱. شکل‌گیری جبهه دوم خرداد.....	۸۹
بند ۲. طیف راست و «باز فعال شدن» تشکل‌های رادیکال راست.....	۹۰
گفتار ۴. نهمین دوره انتخابات رئیس‌جمهوری و رشد تشکل‌های «فصلی- پوپولیستی».....	۹۵
بند ۱. سرداران دفاع مقدس و تشکل‌های حزبی.....	۹۵
بند ۲. ائتلاف آبادگران ایران اسلامی.....	۹۷
بند ۳. جبهه پایداری انقلاب اسلامی.....	۹۷
بند ۴. حزب نو اندیشان ایران اسلامی.....	۹۹
بند ۵. حزب اعتماد ملی.....	۱۰۱
گفتار ۵. ده‌همین دوره انتخابات مجلس و تشکل‌های سه فراکسیون.....	۱۰۱

پی‌گفتار فصل	۱۰۲
فصل سوم. نظام‌های حزبی	۱۰۷
بخش ۱. نظام‌های رقابتی	۱۰۸
مبحث ۱. نظام‌های چندحزبی	۱۰۹
گفتار ۱. دلایل نظام‌های چندحزبی	۱۰۹
گفتار ۲. پی‌آمدهای نامطلوب نظام چندحزبی کامل	۱۰۹
مبحث ۲. نظام دوحزبی	۱۱۹
گفتار ۱. عوامل پیدایش	۱۲۰
گفتار ۲. گونه‌های نظام دوحزبی	۱۲۱
گفتار ۳. نظام حزب برتر	۱۲۲
بند ۱. حزب برتر	۱۲۲
بند ۲. حزب ماوراء برتر	۱۲۵
مبحث ۳. نظام‌های غیررقابتی	۱۲۶
گفتار ۱. مفاهیم و مصداق‌ها	۱۲۶
گفتار ۲. مأموریت و جایگاه حزب واحد	۱۲۸
بند ۱. شست‌وشوی مغزی توده‌ها و ستیز با نخبگان	۱۲۸
بند ۲. جایگاه حزب واحد در یک نظام	۱۲۹
بند ۳. حزب واحد و گروه‌های اجتماعی	۱۳۰
گفتار ۳. حیات درونی احزاب واحد	۱۳۱
بند ۱. سازمان‌دهی در نظام تک‌حزبی	۱۳۱
بند ۲. تک‌حزبی در ایران	۱۳۴
پی‌گفتار فصل	۱۳۶
نتیجه‌گیری قسمت نخست	۱۳۷
قسمت دوم. سازمان‌دهی و کارکرد احزاب	۱۳۹
عنوان ۱. سازمان‌دهی احزاب	۱۴۰
فصل چهارم. سازمان‌دهی احزاب مترقی	۱۴۱
بخش ۱. اصول و عملکرد «سازمان‌دهی سنتی» تشکل‌های چپ	۱۴۲

گفتار ۱. ابهام در زمینه ماهیت دموکراتیک اصل «مرکزیت‌گرایی دموکراتیک»	۱۴۲
گفتار ۲. پنهان‌کاری و حرکت یکجانبه اطلاعات	۱۴۵
گفتار ۳. نظم آهنین و نفی تصمیم‌گیری مشارکتی	۱۴۷
گفتار ۴. حرفه‌ای‌گری و عدم باور به «حرکت توده‌ها»	۱۴۷
گفتار ۵. تخصصی‌کردن کارها	۱۴۸
بخش ۲. «سازمان‌دهی نوین» احزاب سوسیال‌دموکرات	۱۵۰
بند ۱. تنظیم اساسنامه و آیین‌نامه اجرایی روشن و در دسترس برای همه	۱۵۰
بند ۲. ساختار احزاب سوسیالیست و سوسیال‌دموکرات	۱۵۱
بند ۳. جایگاه و مأموریت ستادها (بخش‌های اداری)	۱۵۵
بند ۴. نظام ارتباطات داخلی حزب	۱۵۶
پی‌گفتار فصل	۱۵۹
فصل پنجم. سازمان‌دهی عام احزاب خواص (محافظه‌کار و لیبرال)	۱۶۱
بخش ۱. نمونه چارت سازمانی احزاب خواص	۱۶۱
گفتار ۱. بررسی چارت تشکیلاتی محافظه‌کارها	۱۶۲
گفتار ۲. اصول و ارزش‌های مؤثر احزاب خواص در ارتباطات درونی	۱۶۴
بند ۱. شخصیت محوری و نخبه‌سالاری	۱۶۴
بند ۲. تمرکززدایی و تضاد با نهادهای محلی	۱۶۵
بند ۳. جناح‌های اقلیت و بحث‌های درون‌حزبی	۱۶۵
بند ۴. مدیریت دموکراتیک حزبی	۱۶۶
بخش ۲. بحران‌های درون‌حزبی	۱۶۸
گفتار ۱. تشکل‌های سیاسی، تولیدکننده سیادت	۱۶۸
گفتار ۲. تضادهای درون‌حزبی	۱۶۹
گفتار ۳. دلایل هم‌گرایی و واگرایی حزبی	۱۷۱
بند ۱. گرایش به عضویت در احزاب، در مرحله مدرنیته	۱۷۱
بند ۲. کاهش تمایل به هواداری حزبی (میلیتانتیسم)، در مرحله پست مدرن	۱۷۲
بند ۳. مدیریت تضادها، برخوردها و بحران‌های درون‌حزبی	۱۷۴
پی‌گفتار فصل	۱۷۷
عنوان ۲. کارکرد احزاب در نظام‌های دموکراتیک و غیر دموکراتیک	۱۷۹
فصل ششم. کارکردهای سازمانی در احزاب مشارکت‌جو و مردم‌سالار	۱۸۱

گفتار ۱. کارکردهای اجتماعی.....	۱۸۱
گفتار ۲. کارکردهای سیاسی.....	۱۸۳
فصل هفتم. کارکرد احزاب در نظام‌های «تمامیت خواه».....	۱۸۷
بند ۱. کارکرد «متقاعد کردن» توده‌ها.....	۱۸۷
بند ۲. جذب نیروی فعال (سمپات‌گیری).....	۱۸۸
بند ۳. کارکرد تبلیغاتی و امنیتی.....	۱۸۸
بند ۴. بسیج توده‌ها به‌جای مشارکت سیاسی.....	۱۸۹
بند ۵. هدایت دولت و پرورش کادرهای آن.....	۱۸۹
بند ۶. کارکرد اطلاعاتی.....	۱۹۰
بند ۷. برآیند کارکردها: در نظام‌های «تمامیت‌خواه».....	۱۹۱
فصل هشتم. احزاب و نظام‌های انتخاباتی.....	۱۹۵
بخش ۱. گونه‌های رأی‌گیری.....	۱۹۶
مبحث ۱. تفکیک رأی‌گیری تک نام از رأی‌گیری فهرستی.....	۱۹۶
مبحث ۲. تفکیک رأی‌گیری اکثریتی و تناسبی.....	۱۹۶
بخش ۲. پیاده کردن نظام‌های PFR و PFM.....	۲۰۰
بند ۱. مرحله نخست: یافتن خارج قسمت انتخاباتی.....	۲۰۰
بند ۲. مرحله دوم: تقسیم کرسی‌های باقیمانده.....	۲۰۱
بند ۳. مرحله سوم: جمع‌بندی و نمایش قطعی توزیع کرسی‌ها.....	۲۰۱
بند ۴. سیستم هوندت و کسب فوری نتایج انتخابات.....	۲۰۳
بخش ۳. پی آمدهای ناشی از سبک‌های رأی‌گیری.....	۲۰۵
گفتار ۱. اثرات نوع رأی‌گیری بر کارکرد مجلس.....	۲۰۵
گفتار ۲. اثرات نوع انتخابات بر احزاب سیاسی.....	۲۰۵
گفتار ۳. ائتلاف احزاب و دوقطبی شدن جامعه.....	۲۰۶
بند ۱. مفهوم.....	۲۰۶
بند ۲. دوقطبی شدن عرصه سیاسی.....	۲۰۷
بند ۳. رد ائتلاف.....	۲۱۱
پی‌گفتار فصل.....	۲۱۳
قسمت سوم: سیاست‌های اقتصادی-اجتماعی احزاب.....	۲۱۵
فصل نهم. مبانی نظری سیاست‌های اقتصادی-اجتماعی.....	۲۱۷

بخش ۱. سیاست‌های انقباضی.....	۲۱۷
بند ۱. سیاست‌های انقباضی و استفاده از ابزارهای پولی.....	۲۱۸
بند ۲. سیاست انقباضی و استفاده از ابزار بودجه‌ای.....	۲۱۹
بند ۳. نئو کلاسیک‌ها و سیاست عرضه.....	۲۲۰
بخش ۲. سیاست‌های انبساطی.....	۲۲۱
بند ۱. سیاست انبساطی و استفاده از ابزارهای پولی.....	۲۲۱
بند ۲. سیاست انبساطی و استفاده از ابزار بودجه‌ای.....	۲۲۲
بند ۳. تحلیلی بر یک برنامه از سیاست‌های انبساطی - ساختاری در اروپا.....	۲۲۲
بخش ۳. سیاست‌های ساختاری.....	۲۲۳
گفتار ۱. تشریح سیاست‌های ساختاری.....	۲۲۳
بند ۱. مفهوم.....	۲۲۳
بند ۲. نمونه‌هایی از سیاست‌های ساختاری.....	۲۲۴
گفتار ۲. تشریح و تحلیل سیاست‌های ساختاری تشکلات میانه‌راست در ج.ا.....	۲۲۶
بند ۱. اقتصاد مقاومتی.....	۲۲۶
بند ۲. تحلیلی بر کاستی‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی.....	۲۳۱
پی‌گفتار فصل.....	۲۳۳
فصل دهم. سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی احزاب چپ.....	۲۳۵
بخش ۱. سیاست‌های اقتصادی - اجتماعی ائتلاف چپ پیش از موج سیاست‌های تعدیل اقتصاد.....	۲۳۶
بند ۱. جهش اقتصادی.....	۲۳۷
بند ۲. یک رشد نوین.....	۲۳۷
بند ۳. عدالت اجتماعی.....	۲۳۹
بند ۴. در زمینه کشاورزی.....	۲۳۹
بند ۵. در زمینه ماهیگیری.....	۲۴۰
بخش ۲. سیاست‌های تعدیل و گرایش به راست احزاب چپ.....	۲۴۱
بند ۱. حمایت از بنگاه‌های متوسط و کوچک برای ایجاد اشتغال.....	۲۴۲
بند ۲. بردن فرانسه و اروپا به رأس اقتصاد سبز و مبارزه علیه تغییرات آب‌وهوایی.....	۲۴۵
بند ۳. تقویت قابلیت رقابتی از طریق ابداع و افزایش کیفیت.....	۲۴۹
بند ۴. کار بهتر برای زندگی بهتر.....	۲۵۰
بند ۵. قرار دان مالیه عمومی در خدمت اقتصاد برای تقسیم بهتر ثروت‌ها.....	۲۵۲

بند ۶. قرار دادن فرانسه در مرکز اروپا و اروپا در قلب اروپایی‌ها.....	۲۵۲
بند ۷. ساخت یک راه استوار برای فرانسه، و ایجاد دیدمانی از پیشرفت برای جهان.....	۲۵۳
فصل یازدهم. سیاست‌های اقتصادی- اجتماعی احزاب محافظه‌کار و لیبرال.....	۲۵۵
بخش ۱. سیاست‌های احزاب لیبرال دموکرات، پیش از طرح سیاست‌های تعدیل: گلیست‌ها.....	۲۵۶
بند ۱. دوگل و سیاست‌های اقتصادی.....	۲۵۷
بند ۲. گلیست‌ها و سیاست‌های اجتماعی.....	۲۵۸
بخش ۲. سیاست‌های حزب محافظه‌کار انگلیس.....	۲۵۹
بند ۱. سیاست‌های پولی و بودجه‌ای علیه تورم.....	۲۶۰
بند ۲. تحریک سیاست عرضه یا اقتصاد عرضه.....	۲۶۱
گفتار پایانی قسمت سوم.....	۲۶۶
پی‌گفتار نهایی.....	۲۶۷
واژنامه.....	۲۶۹
منابع و مأخذ.....	۲۸۱

«کارکرد احزاب در قبال قوانین اساسی، همانند کارکرد عضلات و اعصاب نسبت به اسکلت بدن هست»
(جیمس برابیس)

مقدمه عمومی

مروری بر تاریخ سیاسی کشورهای مختلف و پیشبرد مطالعات تطبیقی در این زمینه نشان می‌دهد که هم‌افزایی زیادی میان توسعه‌یافتگی سیاسی و توسعه‌یافتگی فرهنگی-اجتماعی وجود دارد؛ بعلاوه پیشینه‌ی سیاسی کشورهایی که از سنت مردم‌سالاری بهره‌آفری دارند نیز تأییدکننده‌ی این نظر است که برای نزدیک شدن به توسعه، در ابعاد یادشده، پذیرش کثرت‌گرایی و نفی دیدمان «تکفیری» از واجب‌ترین واجبهاست. امروزه کشور ما ایران از مسائل و کژروی‌های مختلفی رنج می‌برد، همچون فساد در اموال عمومی، بهره‌گیری از رانت‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی، اداری؛ همین‌طور ناشایسته‌سالاری، فقدان برنامه‌ریزی، تبعیض، بیکاری... که باید با آن‌ها مقابله شود؛ اما چطور؟

هر از چند گاه در هنگام نزدیک شدن به موسم انتخابات، برخی گرد هم می‌آیند و «شبه‌حزب»هایی را مطرح می‌کنند که اغلب بدون برنامه‌هایی روشن، نامزدهایی را به مردم معرفی می‌کنند؛ اینان نیز بر اساس معیارهایی احساسی، نظیر ساده‌زیستی یک کاندیدا (که ممکن است بخشی از بازار یابی سیاسی او باشد)، توصیه‌ی بزرگان قوم، برنده شدن یک نامزد در مناظره، این خط و یا آن خطی نمایاندن نامزدها... به آن‌ها روی می‌دهند، بدون آنکه به برنامه، پیشینه و کارکرد حزب معرفی‌کننده نامزد مربوط توجهی، داشته باشند. نتیجه این می‌شود که یک تشکیلات موقت با شعارهای مردم‌گرایانه و شبه‌سوسیالیستی به قدرت می‌رسد، سپس بساطی از گونه‌های مختلف رانت‌خواری، مالی، پولی، علمی، سیاسی، اداری... پهن و نزدیکان را از این خوان نعمت منتفع می‌کند.

طرفه اینکه برخی از این نامزدها که در کشور خودمان به مجلس رفته بودند، نقل می‌کردند که در دو سال نخست مشکل زیادی در ارتباط با واژه‌های تخصصی داشتند؛ نماینده‌ای از استان مرکزی می‌گفت «من نمی‌دانستم نظام ریاستی، مجلسی، یا استیضاح، آبستراکسیون، ... یعنی چه؟»؛ گفتم پس چطور رأی می‌دادی «؟گفت:» نگاه می‌کردم به چپ و راست خودم تا ببینم بزرگان مجلس به چی و به کی رأی می‌دهند، من هم همان کار را می‌کردم... «این کاستی نشان می‌دهد که امثال این نمایندگان، اصولاً حزبی نداشته‌اند تا در کلاس‌های آموزشی آن شرکت کنند؛ مسئله‌ی هنگامی اسفبارتر می‌شود که رئیس دولتی که به همین شیوه و در همین فضا به قدرت رسیده است، نمی‌داند که چه سیاست اقتصادی با شعارهای او سازگاری دارد: از یک‌سو به او گفته‌اند که سیاست‌های تعدیل اقتصادی با جزئیات آن - مانند خصوصی‌سازی و کوچک‌سازی دولت، تعدیل نیرو، کاهش فشار بوروکراتیک بر تولید

و زدودن مقررات دست و پاگیر ...- را پیاده کند؛ از سوی دیگر او ضمن پذیرفتن این برنامه‌ها، و نفی علم اقتصاد (۱)، دستور جذب یکباره ۴۰۰ هزار نیرو در بخش عمومی و دولتی را صادر می‌کند و به مردم نوید می‌دهد که نظام سرمایه‌داری به زودی واژگون می‌شود؛ او نمی‌داند که اصولاً سیاست‌های تعدیل زاینده دیدمان نظام سرمایه‌داری و رویکردی از جناح راست احزاب محافظه‌کار آمریکا بوده، با پشتیبانی و حمایت احزاب محافظه‌کار انگلیس و فرانسه (گلیست‌ها) در اروپا و حتی در کشورهای شرق و جنوب گسترش یافته است.

برای جلوگیری از انحراف‌هایی که در بند نخست از آن سخن گفته شد، احزاب رقیب، به‌مثابه «وزنه‌های تعادل بخشنده»، زمینه موازنه قدرت در کشور و در نتیجه نوید برقراری عدالت سیاسی - اجتماعی را داده، با افشاگری‌های، گاهی اغراق‌آمیز خود، نخواهند گذاشت تا فساد و «کژروی از سکوت ارتزاق کند». احزاب با آموزش‌های درون‌حزبی، از یک‌سو، جوانان را به سوی فعالیت‌های سیاسی هدایت و از گرایش آنان به انحرافات و فساد جلوگیری می‌کنند و از سوی دیگر، نامزدهایی آگاه و با برنامه اقتصادی و اجتماعی به جامعه معرفی می‌کنند و به تحکیم روند شایسته‌سالاری کمک خواهند کرد. بعلاوه در قبال برنامه‌های ارائه شده پاسخگو هستند.

گذشته از مباحث مربوط به ضرورت و اهمیت وجود احزاب، برای برقراری ثبات در یک کشور، نویسنده لازم می‌داند تا با اطلاع‌رسانی و تحلیل نظام‌های حزبی، کارکرد و شیوه‌های سازمان‌دهی آن‌ها، نرم‌افزارهای اولیه و لازم برای برپایی حزب را برای کسانی که خواهان تشکیل آن و یا طالب عضویت در احزاب هستند، ارائه دهد؛ اما نکته مهمی که در این کتاب وجود دارد این است که نگارنده، ضمن اینکه تلاش دارد تا با توجه به فعالیت‌های حزبی خود در گذشته، اطلاعات لازم در مورد احزاب مختلف چپ و راست و میانه رو را، به گونه واقع‌بینانه‌ای (اوبجکتیو) در اختیار خواننده قرار دهد، نتوانسته از تمایل خود نسبت به افشای اصول و انحرافات احزاب افراطی جلوگیری کند؛ این‌گرایش به‌ویژه در فصل‌های مربوط به شیوه‌های سازمان‌دهی و به‌ویژه کارکرد احزاب اقتدارگرا، به خوبی نمایان است.

اما سه فصل پایانی این کتاب، که مربوط به سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی احزاب بزرگ است، به نظر این پژوهشگر، بخشی است که در کتاب‌های مشابه دیگر به چشم نمی‌خورد؛ در واقع انگیزه نویسنده از افزودن این فصل‌ها به کتاب، دردی است که اغلب اندیشمندان و دانشمندان هموطن علوم انسانی، به‌ویژه علم اقتصاد، دارند؛ بدون مقدمه چینی عرض کنم: در دنیا وقتی احزاب راست روی کار می‌آیند، دغدغه افزایش امنیت عموم، کاهش تورم، و تقویت بخش خصوصی با استفاده از سیاست‌های انقباضی و بهره‌گیری از سیاست‌های ناپایدار و مقطعی پولی و بودجه‌ای را دارند. هنگامیکه احزاب چپ به قدرت می‌رسند، مهم‌ترین دلمشغولی آن‌ها کاهش بیکاری، گسترش رفاه عموم و آزادی‌های مدنی، با تکیه بر رویکرد انبساطی و گاهی سیاست‌های ساختاری و پایدار است؛ گو اینکه برخی از احزاب راست

نیز، به‌ویژه در مقاطع حساس و باهدف سازندگی کشور، از پیاده‌سازی خط‌مشی‌های ساختاری رویگردان نیستند. حال چگونه است که در کشور ما اشخاصی با حمایت مردم به قدرت می‌رسند و همزمان تورم و بیکاری را بالا می‌برند (بیماری هلندی)؛ این وضعیت به مفهوم آن است که تصمیم‌گیرندگان بیانیه‌ای تحت عنوان «چه باید کرد» ندارند؛ در سه فصل پایانی تلاش شده تا مقدمات و نمونه‌هایی از خط‌مشی‌های اقتصادی و اجتماعی - برای احزاب چپ و راست به‌طور جداگانه - باهدف تنویر افکار دانش‌پژوهان و دیگر مردمان علاقه‌مند، ارائه شود. در فصل پایانی، به ارائه‌ی واژه‌هایی درباب مفاهیمی که در عرصه‌های اقتصادسیاسی، اجتماعی و سیاسی رایج هستند، اقدام شده است. بنابراین بررسی جایگاه احزاب در نیم‌دایره سیاسی و چگونگی سازمان‌دهی آن‌ها و ارائه‌ی مجموعه‌ای از خط‌مشی‌های اقتصادی و اجتماعی مربوط به جریان‌های گوناگون حزبی از اهداف نگارش این اثر هستند. بر این اساس لازم است تا در این کتاب، به فصل‌ها و موضوعات زیر پرداخته شود:

• **قسمت نخست. پیشینه و مبانی نظری**

فصل نخست. مفهوم و پیشینه تاریخی شکل‌گیری احزاب چپ و راست

فصل دوم. نگاهی به پیشینه احزاب سیاسی در ایران

فصل سوم. نظام‌های حزبی

• **قسمت دوم. سازمان‌دهی^۱ و کارکرد^۲ احزاب**

- عنوان ۱. سازماندهی احزاب

. فصل چهارم. سازماندهی احزاب مترقی

. فصل پنجم. سازماندهی عام احزاب راست (محافظه‌کار و لیبرال)

- عنوان ۲. کارکرد احزاب

. فصل ششم. کارکردهای سازمانی در احزاب مشارکت‌جو و مردم‌سالار

. فصل هفتم. کارکرد احزاب در نظام‌های «تمامیت‌خواه»

. فصل هشتم. احزاب و کارکردهای انتخاباتی

• **قسمت سوم. خط‌مشی‌های اقتصادی - اجتماعی احزاب**

. فصل نهم. مبانی نظری سیاست‌های اقتصادی - اجتماعی

. فصل دهم. سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی احزاب چپ

. فصل یازدهم. سیاست‌های اقتصادی - اجتماعی احزاب لیبرال و محافظه‌کار

. فصل دوازدهم. واژه‌های متداول در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی سیاسی

از دانشجویی پرسیدم، از نظر سیاسی از احزاب چپ حمایت می‌کنی یا از راست؟ او در پاسخ گفت: «طبیعتاً از جریان‌های سیاسی راست، چراکه آن‌ها در صراط مستقیم قرار دارند!». من دریافتم که حتی یک دانشجوی دانشگاه در ایران ممکن است کلمه «راست» در عرصه سیاسی را به مفهوم «راه مستقیم» بفهمد.

در سطحی فراتر رئیس دولت در یک سخنرانی ضمن تمجید از برنامه‌های اقتصادی کشور و تلاشش برای تعمیم دامنه خصوصی‌سازی و سیاست‌های تعدیل، به مردم این نوید را داد که به زودی نظام سرمایه‌داری واژگون خواهد شد؛ به نظرمی رسید که وزیر اقتصاد او-که در ردیف نخست نشسته بود و لبخند می‌زد- می‌داند که پیاده‌سازی سیاست‌های تعدیل، یعنی تحقق نظام سرمایه‌داری؛ بنابراین بر آن شدم تا با نگارش کتابی، سهمی در توسعه سیاسی داشته باشم.